

OLE MARTIN RØNNING

Kvinnekamp, imperialisme og monopolkapital

Kvinnefronten og ml-bevegelsen 1972–1982

Organisasjonen Kvinnefronten ble dannet i 1972 og kom til å prege samtidens radikale kvinnekamp. Denne artikkelen vil ta for seg Kvinnefrontens virksomhet i det følgende tiåret med utgangspunkt i to problemstillinger: For det første vil det bli gjort rede for den organisatoriske og politiske utviklingen av Kvinnefronten, med fokus på organisasjonens massetilslutning og de politiske hovedmotsetningene som kom til uttrykk innad i fronten. For det andre vil forholdet mellom Kvinnefronten og den marxist-leninistiske, eller maoistiske, bevegelsen i Norge bli undersøkt. Marxist-leninistene (heretter ml'erne) var i 1972 organisert i såkalte marxist-leninistiske grupper (MLG) og etablerte i 1973 et nytt kommunistisk parti, Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene), (heretter AKP(ml)). I prosessen som ledet fram til dannelsen av Kvinnefronten spilte ml'erne en sentral rolle, og de fikk en dominerende stilling i ledelsen av fronten.¹ Kvinnefrontens politiske utvikling på 1970-tallet må knyttes sammen med endringer i AKP(ml)s politikk. Artikkelen ønsker derfor å belyse AKP(ml)s kvinnepolitiske

vedtak samt de konsekvensene partiets beslutninger fikk for Kvinnefronten.

Videre vil Kvinnefrontens rolle som frontorganisasjon for et kommunistisk parti bli undersøkt. Opprettelsen av frontorganisasjoner var et velkjent fenomen i kommunismens historie. Kommunistiske partier hadde siden 1920-tallet søkt å etablere frontorganisasjoner omkring ulike kampsaker og interesseformål, så som arbeiderrett, internasjonal arbeiderhjelp, kultur- og vennskapssamband med Sovjetunionen og fredsarbeid.² Hovedprinsippet for organisasjonsformen var at frontorganisasjonene utad skulle framstå som partipolitisk uavhengige og ha en ledelse hvor medlemmer av kommunistpartiet ikke behøvde å være i flertall. Gjennom systematisk fraksjonsarbeid skulle likevel kommunistene, gjennom å spille på motsetninger og ulikheter mellom de andre retningene, i teorien være i stand til å kontrollere og dominere frontorganisasjonenes politikk. Frontorganisasjonene ble både i mellomkrigstiden og i perioden etter andre verdenskrig oppfattet med mistenksomhet fra politiske konkurrenter. I 1933 vedtok Det norske

Arbeiderparti at deltakelse i kommunistiske frontorganisasjoner var uforenelig med medlemskap i partiet.³ Under den kalde krigen ble det advart sterkt mot kommunistiske frontorganisasjoner, eller dekkorganisasjoner som de også ble kalt.⁴

En annen sentral kommunistisk taktikk fra mellomkrigstiden var etableringen av enhetsfronter. Enhetsfrontarbeidet var opprinnelig beregnet på å sikre arbeidernes kår i ikke-revolusjonære epoker, og tok utgangspunkt i forestillingen om kommunistene som den politisk mest utviklede delen av arbeiderklassen. Gjennom å organisere et bredt samarbeid omkring konkrete kampsaker skulle kommunistene samle grupper som gikk ut over partimedlemmenes rekke. Ved konsekvent å støtte og framheve kampsakene ville stadig flere på grunnplanen se at kommunistene talte deres sak, samtidig som de sosialdemokratiske lederne ville bli avslørt, da de i virkeligheten ikke kunne komme kampkravene i møte, men isteden søkte samarbeidsløsninger med borgerskapet. Slik håpet kommunistene at en radikalisering av massene ville finne sted, noe som igjen kunne føre til politisk bevisstgjøring og økt oppslutning om kommunistisk politikk.⁵ Ml-bevegelsen tok fra slutten av 1960-tallet utgangspunkt i klassisk kommunisme fra mellomkrigstiden og fant uten tvil inspirasjon i enhetsfronten og frontorganisasjonene. I studiet av Kvinnefronten på 1970-tallet er det derfor av interesse å ha dette for øye for å kunne forstå ml'ernes politikk i fronten.

Kvinnefronten etableres

Den 19. mars 1972 vedtok en kvinnekonferanse som samlet 150 deltakere i Oslo å etablere en bred kvinneorganisasjon under hovedparolen: «Kamp mot all kvinneundertrykking – For frigjøring av kvinnen.» Konferansen satte ned et arbeidsutvalg som skulle forberede et konstituerende landsmøte. Landsmøtet skulle så velge organisasjonens politiske plattform og ledelse.⁶ I utgangspunktet eksisterte det tre hovedretninger innenfor datidens radikale kvinnebevegelse: nyfeminister, ml'ere og radikale sosialister. De ideologiske og politiske motsetningene mellom retningene var relativt store. Nyfeministene fokuserte på kampen mellom kjønnene og oppfattet patriarkatet som hovedfienden. Patriarkatet ble definert som en samfunnsordning



Faksimile av Kvinnefronten som ble distribuert etter Kvinnekonferansen i mars 1972.

som institusjonaliserte menns autoritet over kvinner. For nyfeministene stod patriarkatet over klassemotsetningene i samfunnet. Selv om menn kunne ha ulike klasseinteresser, ville de ha en felles interesse i å opprettholde den patriarkalske undertrykkelsen av kvinnene.⁷

For ml'erne framstod monopolkapitalen som hovedfienden, ikke mannen. Kvinnene måtte også føre en kamp mot personlig undertrykkelse fra menn, men motsigelsen mellom kvinner og menn (borgerskapets menn unntatt) var ikke uforsonlig. På sikt måtte kvinnene arbeide for å bekjempe menns reaksjonære ideer og vinne arbeiderklassens menn som en alliert i kampen mot den felles fienden, monopolkapitalen. Monopolkapitalen og den kapitalistiske staten opprett-

holdt det økonomiske og sosiale grunnlaget for undertrykkelsen av kvinnene. Først under sosialismen kunne kvinnene bli frigjort.⁸ Også de radikale sosialistene mente at monopolkapitalen var hovedfienden, men framhevet samtidig mannsamfunnets innebygde motsetninger mellom kvinner og menn. De tok ikke i samme grad som ml'erne avstand fra nyfeministene. Under 8. mars-demonstrasjonen i Oslo i 1972 hadde uenigheten mellom retningene kommet til syne. Den utløsende faktor var at nyfeministene lanserte paroler som «Nei til tvangspuling» og «Vi vil ligge øverst». Blant ml'erne og de radikale sosialistene mente de fleste at paroler som dette skadet kvinnekampen. En slik språkbruk skremte vekk brede lag av kvinner og var uegnet til massemobilisering. Det var ved å mobilisere på saker som bedre arbeidsforhold og flere barnehager at monopolkapitalen best kunne bekjempes.⁹

Det gikk også et skille mellom ml'erne og de radikale sosialistene i spørsmålet om Kvinnefrontens massegrunnlag. Ml'erne gikk inn for at Kvinnefronten skulle ha en bred politisk plattform uten markerte sosialistiske standpunkter. Siden det politiske bevissthetsnivået varierte blant kvinnene, ønsket de ikke å hemme rekrutteringen ved å avgrense seg mot kvinner som ikke var erklærte anti-kapitalister, sosialister eller kommunister. Mange radikale sosialister ønsket derimot en snevrere og klart avgrenset sosialistisk plattform for Kvinnefronten. De begrunnet særlig dette med at det var nødvendig med et noenlunde enhetlig politisk grunnlag for organisasjonens arbeid.¹⁰ I Kvinnefronten var det ml'ernes masselinje som vant fram. I forbindelse med 1. mai-demonstrasjonen i 1972 vedtok



Kvinnefrontens kampsymbol ble innført i 1973.



Den internasjonale kvinnedagen 1973. Hovedparolen var ment å samle brede grupper i kampen for kvinners frigjøring og rettigheter.

Kvinnefronten å ikke slutte seg til Rød Arbeiderfronts tog, siden ikke alle gruppene i fronten var enig i dette. Medlemsbladet påpekte: «KF er en interesseorganisasjon for alle kvinner, ikke bare for en liten gruppe bevisstgjorte og mer eller mindre politisk skolerte studenter og skoleelever. [...] KF har medlemmer fra Senterpartiet, Venstre, DnA, SF og SUF(ml), pluss en god del uavhengige, men vi akter ikke å la oss kuppe av noen av disse grupperingene. Vi driver ikke partipolitikk, men kvinnekamp!»¹¹

Kvinnefrontens konstituerende landsmøte 2. og 3. desember 1972, hvor 200 representanter fra 22 steder i landet deltok, vedtok en bred plattform for frontens videre arbeid. Frontens arbeidsprogram inneholdt ingen eksplisitte referanser til sosialisme og klassekamp, kun en generell målsetting om kvinnes reelle frigjøring på alle plan i et samfunn der alle hadde like muligheter og der sosiale forskjeller var blitt opphevet. Medlems-

grunnlaget for fronten ble heller ikke avgrenset. Kvinnefronten hadde som målsetting å samle ulike grupper av kvinner i arbeidet mot økonomisk, politisk, kulturell og seksuell utbytting og undertrykking.¹² Landsmøtets vedtak og utviklingen av Kvinnefronten i retning av en bred enhetsfront gikk i den retningen ml'erne ønsket. Blant annet foretrakk ml'erne på dette tidspunktet å ha nyfeministene integrert i Kvinnefronten istedenfor i en egen konkurrerende organisasjon. Hovedoppgavene som ml'erne satte opp internt etter landsmøtet gikk ut på å trekke så mange radikale kvinner til Kvinnefronten som mulig, proletarisere fronten samt fokusere på praktisk interessearbeid for slik å skape en kjempende frontorganisasjon.¹³

Konkret ble ml'ernes målsettinger søkt løst gjennom å konsentrere frontens virksomhet omkring dagsaktuelle politiske krav. Gjennom 1973 forsøkte Kvinnefronten å lansere samordnede aksjoner

over hele landet. Kampsakene var nei til moms på mat, daghjem for alle, likelønn for kvinner og ja til selvbestemt abort. Satsingen var bare delvis vellykket. Lokalt kunne aktiviteten være stor, men samordningen av aksjonene rundt om i landet fungerte dårlig og skapte forvirring. Likevel var Kvinnefronten medlemsmessig i vekst og organisasjonen nøt godt av stort engasjement i kvinnekampen. På slutten av 1973 organiserte Kvinnefronten et sted mellom 3000 og 4000 medlemmer. Medlemmene var inndelt i lokalgrupper. De største medlemskonsentrasjonene var i universitetsbyene, med ca. 1000 medlemmer i Oslo, 300 i Bergen, 150 i Trondheim og 130 i Tromsø.¹⁴

En bred frontorganisasjon

Debatten om Kvinnefrontens arbeidsprogram og politiske grunnlag fortsatte fram mot det neste landsmøtet i fronten i januar 1974. Diskusjonen gikk på grunnleggende spørsmål for organiseringen av kvinnekampen: Kunne kvinnene kjempe individuelt mot kjønnsrollemønsteret i sine nærmeste omgivelser, eller måtte kvinnene organisere seg i masseorganisasjoner og stille opp felles krav og mål? Var det grunnleggende samfunnsstrukturer eller kjønnsrollemønsteret som hindret kvinnefrigjøringen? I spørsmålet om Kvinnefronten skulle utvikle en klar sosialistisk plattform argumenterte de radikale sosialistene for at fronten måtte fore-



Kvinnefronten aksjonerte for fri abort. På stand i 1973 fra v.: Gunvor Semb, Inge Ås og Ida-Lou Krogvig.

ta en samfunnsanalyse som viste hvordan og hvorfor kvinnene ble undertrykt i et kapitalistisk system. En slik samfunnsanalyse var nødvendig for å formulere begrunnede paroler og sikre at Kvinnefronten fremmet riktige krav som ville tjene kvinnene på lang sikt. I motsetning hevdet ml'erne at kvinnes aktuelle dagskrav stod i sentrum for Kvinnefrontens politikk. Utgangspunktet for etableringen av fronten hadde vært medlemmenes vilje til å kjempe både mot kjønnsroller og samfunnsstrukturen, og slik utvikle en kvinnepolitikk på kvinnes egne premisser.¹⁵

Det fant ikke sted noen konklusjon på landsmøtet. Den ml-dominerte ledelsen av Kvinnefronten omgikk diskusjonen og fikk vedtatt en plattform for fronten uten noe klart sosialistisk standpunkt. Plattformen satte opp en målsetting om å arbeide for at flest mulig kvinner skulle stå samlet, og la fortsatt opp til et bredt samarbeid med andre kvinneorganisasjoner.¹⁶ Etter landsmøtet oppstod det kritikk mot ledelsen av fronten for manglende prinsippavklaring. Det ble påstått at de reelle politiske motsetningene innad i fronten ble feid under teppet og at ml'ernes kvinne- og frontpolitikk kvalte den kvinnepolitiske debatten. Diskusjonen om plattformen hadde etter kritikernes mening tilslørt den virkelige motsetningen i fronten: om Kvinnefronten bare skulle arbeide med dagsaktuelle saker, eller være en organisasjon som kunne utarbeide en selvstendig analyse av kvinnes stilling i samfunnet. De radikale sosialistene ønsket at Kvinnefronten utarbeidet en egen sosialistisk-feministisk samfunnsanalyse og var imot ml'ernes tradisjonelle frontstrategi – dvs. kamp om enkeltsaker – som i Kvinnefrontens tilfelle

innebar at de politiske analysene av kvinneundertrykkingens karakter og hvordan den kunne oppheves, ble overlatt til AKP(ml).¹⁷

Kritikerne mente også at ml'ernes frontstrategi som la vekt på rekruttering og samarbeid med andre kvinneorganisasjoner førte til en reformistisk Kvinnefront. I april 1974 gikk flere kvinner som ønsket en eksplisitt sosialistisk plattform ut av Kvinnefronten i Bergen. Kvinnene samlet seg i den såkalte Clara-gruppen og ga ut et teoretisk skrift hvor de begrunnet sin politikk. De ønsket en ren sosialistisk kvinneorganisasjon, og kritiserte dermed ml'ernes linje i Kvinnefronten og frontens plattform fra venstre.¹⁸ Også i Oslo brøt flere ut av Kvinnefronten og dannet diskusjonsforumet Sosialistisk Kvinneforum våren 1974. Utbryterne fortsatte å hevde at Kvinnefronten var styrt av AKP(ml)s kvinnepolitiske linje.¹⁹

Fra ml'ernes side ble plattformen fra Kvinnefrontens landsmøte i 1974 betegnet som et godt utgangspunkt for en politikk rettet mot arbeiderkvinnene. Målsettingen var fortsatt at Kvinnefronten utad skulle framstå som en partipolitisk uavhengig organisasjon med et progressivt kvinnepolitisk program. Likevel var det en bevegelse blant ml'erne våren 1974 som gikk i retning av å snevre inn frontens massegrunnlag. Det ble nå ansett som viktig å bekjempe ideer om kvinnesekterisme og at fronten var tverrpolitisk i den forstand at den kunne huse alle politiske oppfatninger. Det ble også diskutert om fronten på neste landsmøte eksplisitt skulle ta utgangspunkt i arbeiderkvinnenes dobbelte undertrykkelse, dvs. både kjønns- og klassemessig.²⁰ Samtidig imøtegikk AKP(ml) påstandene om at Kvinnefronten var kontrollert av

partiet og avfeide dette som antikommunisme. AKP(ml) holdt fast ved sin masselinje for Kvinnefronten. Det ble ikke ansett som ønskelig å bygge opp en egen sosialistisk kvinneorganisasjon. Hovedoppgaven var å utvikle Kvinnefronten til en virkelig frontorganisasjon som kunne samle store masser av kvinner og arbeide for deres dagsaktuelle interesser.²¹

Kursending

Fra sommeren 1974 begynte en ny politisk linje å komme til syne i Kvinnefronten. Frontens landsutvalg vedtok i juni 1974 en resolusjon til støtte for under-

trykte kvinner i Chile. Under behandlingen oppstod det uenighet i landsutvalget omkring begrepene imperialisme og fascisme i resolusjonen. Det ble stilt spørsmål om bruken av slike begreper kunne forsvares ut i fra Kvinnefrontens plattform, og det kom også motforestillinger fra enkelte lokalgrupper.²² Utover høsten 1974 markerte Kvinnefronten et stadig klarere klassestandpunkt – i strid med den plattformen landsmøtet hadde vedtatt. «Ulike kvinnegrupper» var ikke lenger «unge jenter, husmødre, enslige, lesbiske» som det het i referatene fra landsmøtet, men arbeiderklassekvinner og storborgerskapets kvinner. Arbeider-



Pål Steigan overtok som formann i AKP(ml) etter Sigurd Allern (t.v.) i oktober 1975.

klassekvinnene skulle bli Kvinnefrontens fortropp; framheving av seksuell undertrykking, individuell bevisstgjøring og holdningsendringer skulle dempes. Det som etter hvert fikk navnet «Fei feminis- men ut»-kampanjen satte i gang.²³ I desember 1974 meldte to av landsarbeids- utvalgets medlemmer seg ut av Kvinne- fronten. Årsaken til utmeldelsene lå i ue- nighet om frontens plattform og i det som ble beskrevet som en maktkamp mellom ml'ere og ikke-ml'ere i Kvinne- frontens sentrale organer.²⁴

Den begynnende venstredreiningen i Kvinnefronten samsvarte med endringer i AKP(ml)s politiske linje. Endringene, som for øvrig førte til at Pål Steigan av- løste Sigurd Allern som formann i parti- et, ble manifestert gjennom dokumentet «Teser om høyreavviket» forsommeren 1975. Tesene var ført i pennen av Tron Øgrim og ble debattert i AKP(ml)s sen- tralkomité's arbeidsutvalg vinteren og vå- ren 1975, før de ble vedtatt på sentralko- miteens 7. plenum. Tesene var hemmeli- ge og ble spredt i et begrenset antall blant distriktstyremedlemmer og medlemmer av sentrale utvalg i partiet.²⁵ Harde an- grep ble rettet mot AKP(ml)s arbeid i Kvinnefronten. Helt siden stiftelsen av fronten var det begått store og alvorlige feil. Ml'erne i Kvinnefrontens ledelse hadde gitt for vidtrekkende konsesjoner, ikke først og fremst til nyfeministene som stod ml'erne fjernest politisk, men til «re- visjonistene» (dvs. sosialister og kommu- nister utenfor AKP(ml)) og sosialdemo- kratene. Konkret hadde høyreavvikene gått ut på at det i Kvinnefrontens sentrale plattformer og uttalelser ikke var gitt klart uttrykk for hvem som var organisa- sjonens fiender og venner. Slik var Kvin- nefronten kommet til å mangle en tilnær-

ming til arbeiderklassen og hadde følge- lig ikke maktet å trekke arbeiderkvinner inn i frontarbeidet. I følge tesene var det en linje som skapte en småborgerlig Kvinnefront, dominert av intellektuelle jenter og deres problemer. Videre mang- let Kvinnefronten en prinsipiell holdning til imperialismen generelt og sosialimpe- rialismen (dvs. Sovjetunionens utenriks- politikk) spesielt. Som vi har sett tidlige- re hadde Kvinnefrontens politiske platt- form ført til at radikale sosialister kunne kritisere fronten fra et venstrestand- punkt, og dermed framstå som mer radi- kale enn ml'erne. Også dette ble påtalt i tesene. Kvinnefrontens såkalte prinsipp- løshet hadde gitt «revisjonistene» en «strålende sjanse til å pakke inn sine re- aksjonære paroler og splittelsesforslag inn i (delvis formelt riktige) kritiske fra- ser om at 'KF ikke har noen politikk'»²⁶

Årsakene til AKP(ml)s venstredreining er ikke tilstrekkelig klarlagt. I følge Pål Steigan kunne linjeskiftet føres tilbake til virkningen av militærkuppet i Chile i september 1973. Kuppet knuste alle illu- sjoner om at det var mulig med en fredeli- g overgang til sosialismen, og gjorde slutt på hva Steigan beskrev som en glid- ning i retning av venstresosialdemokra- tiske posisjoner i AKP(ml).²⁷ Sverre Knutsen har sett linjeskiftet i et annet perspektiv og hevdet at kampanjen mot høyreavvikene var en mobilisering for å opprettholde AKP(ml) som et eget parti. Fra 1973 hadde målsettingen vært å om- danne AKP(ml) til «et parti for vanlige folk». Denne linjen tenderte mot å viske ut skillelinjene mellom AKP(ml) og de andre venstreradikale partiene i Norge: Sosialistisk Valgforbund og Norges Kom- munistiske Parti. I følge Knutsen var det et forsøk på å bekrefte ml-bevegelsens

særskilte karakter og markere AKP(ml)s eksistensberettigelse vis a vis de andre partiene som lå bak den politiske kampanjen forsommeren 1975.²⁸ Det er hevdet at AKP(ml) nå ville framstå som et revolusjonært arbeiderparti som på lang sikt skulle lede revolusjonen, og på kort sikt kjempe mot «revisjonismen» i arbei-

derklassen og avsløre de «revisjonistiske» partiene SV og NKP som støttespillere for sovjetisk sosialimperialisme.²⁹

Våren og sommeren 1975 ble omleggingen av Kvinnefrontens politiske linje intensivert. På AKP(ml)s kvinnekongresser i mars 1975 ble det bestemt at fronten skulle delta i 1. maidemonstra-



Kvinnefronten demonstrerte da 13 kvinner ble oppsagt ved Våler Skurlag i Solør.
(Foto: Kvinnefront)

sjonene men ikke gå i fiendens, dvs. i Samorg/Arbeiderpartiets tog. Ml'erne var rede til å ta en konfrontasjon med de andre grupperingene i fronten på dette standpunktet.³⁰ Videre skulle ml'erne fram mot Kvinnefrontens neste landsmøte arbeide for å gjøre fronten om til den eneste norske kamporganisasjonen for kvinner samt proletarisere fronten både politisk, organisatorisk og medlemsmessig.³¹ Dette innebar en vidtrekkende endring i retning av en mer eksplisitt revolusjonær politikk, organisatorisk sentralisering av fronten og en satsing på økt rekruttering av arbeiderkvinner.

Aksjonene i forbindelse med 13 oppsagte kvinner i Våler Skurlag i april 1975 ble et symbol på Kvinnefrontens klassestandpunkt og frontens tilnærming til arbeiderklassen og arbeiderkvinnene. Oppsigelsene i Våler var et resultat av rasjonalisering i industrikonsernet Norske Skogindustrier som gikk med store overskudd. Kvinnene ble oppsagt fordi de var kvinner, med argumentet om at de kunne bli forsørget av sine menn.³² Etter initiativ fra AKP(ml) organiserte Kvinnefrontens faglige gruppe en aksjon for å få omgjort oppsigelsene.³³ Dermed fungerte den faglige gruppen på siden av Kvinnefrontens valgte ledelsesorganer og utformet politiske handlingslinjer som ikke på forhånd var diskutert innad i fronten.³⁴ Våler-kvinnene fikk forholdsvis mye omtale og bidro til en viss massemobilisering for Kvinnefronten. Saken traff kjernen i forestillingene om den doble undertrykkelsen av arbeiderkvinnene og framstod på mange måter som en bra og samlende symbolsak.

Imidlertid hadde ml'ernes standpunkt i internasjonale spørsmål og i kampen mot imperialismen atskillig intern

sprengkraft i Kvinnefronten. I mai 1975 vedtok landsarbeidsutvalget at fronten skulle være representert i den etter hvert AKP(ml)-dominerte Chile-komiteen. Dette ble støttet av et flertall i landsutvalget. Samtidig fattet landsutvalget også et vedtak om å støtte den provisoriske revolusjonære regjeringen (PRR) i Vietnam. I juni 1975 kom det 83 sør-vietnamesiske flyktninger til Norge. I den forbindelse arrangerte AKP(ml) en demonstrasjon i Oslo. Parolene lød blant annet: «Vi krever at den norske regjering gir de vietnamesiske 'flyktningene' informasjon om PRRs forsoningspolitikk og om det frie Vietnam og ber dem reise tilbake. 'Flyktninger' som ikke vil vende tilbake til Vietnam er uønsket i Norge.» Landsarbeidsutvalget i Kvinnefronten besluttet at det var politisk riktig å støtte demonstrasjonen. Vedtaket ble bekreftet av frontens landsutvalg mot to stemmer.³⁵

Vietnam-demonstrasjonen fikk stor oppmerksomhet i media og utløste omfattende protester innad i Kvinnefronten. Flertallet i arbeidsutvalget i Oslo og Akershus-avdelingen vedtok at landsutvalget med sin handlemåte i saken hadde gått ut over Kvinnefrontens plattform og brutt vedtektene. I følge deres tolking hadde ikke landsutvalget mandat til å ta stilling til rene politiske saker som ikke hadde direkte med kvinneundertrykking å gjøre.³⁶ De to medlemmene av landsutvalget som stemte i mot deltakelse i demonstrasjonen meldte seg ut av Kvinnefronten. En av dem beskrev sitt syn: «Det er etterhvert blitt åpenbart at KF ikke lenger er noen partipolitisk uavhengig organisasjon, og jeg finner derfor ikke å kunne fortsette som medlem. Det må også etter mitt skjønn være et klart brudd på KFs mandat å delta i en demonstra-

sjon mot å la flyktninger få komme til Norge, uansett hvor flyktingene måtte komme fra. Påfallende blir det når det eneste politiske parti som deltar i demonstrasjonen er AKP(m-l).»³⁷

Reindrinkingen av Kvinnefrontens politiske linje førte til medlemsfravall. Kvinnefronten i Oslo og Akershus ble splittet i september 1975 da et lite mindretall (32 av 305) forlot avdelingens årsmøte i opposisjon. I løpet av 1975 meldte i alt 253 medlemmer seg gruppevis ut av fronten. Hele 190 av dem meldte seg ut i oktober/november, noe som nok hang sammen med at en del utbrytere fra Kvinnefronten den 25. oktober 1975 ar-

rangerte en kvinnekongress i Oslo under navnet 'Brød og Roser'. Konferansen samlet 470 kvinner, de fleste fra Oslo og Akershus. Formålet var å etablere en ny anti-autoritær, radikal og partiuavhengig kvinneorganisasjon. På konferansen angrep utbryterne Kvinnefronten for å ha en sentralistisk organisasjonsform samt for frontens ensidige fokusering på økonomiske krav.³⁸ I tillegg til gruppeutmeldingene av Kvinnefronten kom en rekke individuelle utmeldinger, men ikke alle som ønsket å melde seg ut stod oppført i medlemsregistret eller hadde gyldig medlemskap i fronten. Begrunnelsene for utmeldingene var konsentrert rundt tre ho-



Fra konferansen «Brød og Roser» som ble arrangert av utbrytere fra Kvinnefronten.

vedargumenter: Kvinnefronten var manipulert av AKP(ml), drev med rene politiske og kontroversielle saker istedenfor kvinnepolitikk, eller framstod som sentraldirigert og udemokratisk.³⁹

Fra front til sekt?

I november 1975 lanserte AKP(ml)s kvinneutvalg en studiebok om kvinnefrigjøring og sosialisme. Her ble det ideologiske grunnlaget for Kvinnefrontens nye politikk og praktiske retningslinjer for gjennomføringen av denne slått fast. Studiebooken satte opp et likhetstegn mellom kvinnekamp og klassekamp. Den særegne og doble undertrykkelsen av kvinner krevde organisering i egne kvinnelige kamporganisasjoner som måtte bygge på proletariatets erfaringer, noe som ville si stram sentralistisk organisering og enhetlig kamp. Dette stod i skarp kontrast til nyfeministenes syn om flat organisering av kvinnekampen. I studiebooken ble flat

organisering avfeid som en organisasjonsform uegnet i revolusjonære situasjoner og i klassekampen. Også forholdet mellom kvinnenes kamporganisasjon og AKP(ml) ble beskrevet. Det var partiets – og partimedlemmens – plikt og rett å propagandere partiets syn, ta opp kampen mot feilaktige ideer og linjer, og vinne medlemmene i organisasjonen for sin politikk gjennom å virke som eksempler og ledere. Siden arbeiderklassens kvinner historisk var blant dem som hadde vært mest undertrykt og hadde vært offer for de største lidelsene, var arbeiderkvinnene blant de mest revolusjonære elementene i Norge.⁴⁰ Dermed var det av største viktighet for Kvinnefronten å organisere så mange av dem som mulig.

Fikseringen på klassekamp og den uttalte revolusjonære målsettingen for Kvinnefrontens virksomhet skjøv nå de rent feministiske standpunktene i bakgrunnen. Venstredreiningen gikk så langt at frontens politikk og paroler i tiden som fulgte fikk et islett av sektetisme.



Gruppediskusjon på Kvinnefrontens landsmøte i 1976. (Foto: Kvinnefront)

Kvinnefrontens 3. landsmøte i februar 1976 bekreftet denne utviklingen. Frontens opprinnelige parole 'Kamp mot all kvinneundertrykking. For frigjøring av kvinnene' fikk nå et nytt innhold. Et reaksjonært kvinnesyn måtte bekjempes for å forene kvinner i felles kamp mot en felles undertrykker. Monopolkapitalen og imperialismen ble definert som selve systemet som hindret kvinnes frigjøring, opprettholdt undertrykkingen av kvinnene og tjente på den. Videre ble det slått fast at kvinnes kamp var internasjonal og en del av undertrykte folks kamp mot imperialismen. Den største trusselen mot kvinnes selvbestemmelserett og frihet var dermed USA og Sovjetunionen. For Kvinnefronten ble det nå en sentral oppgave å reise kampen mot supermaktens politikk og mot all imperialisme. Eksempler fra Vietnam og Kambodsja ble brukt for å vise at kvinner ikke kunne frigjøres uten at de selv tok aktivt del i den anti-imperialistiske kampen. En oppstramning av frontens organisatoriske oppbygging fant også sted. Kvinnefronten ble nå en organisasjon med personlig medlemskap og hvor medlemmene måtte slutte seg til frontens landsmøtevedtatte program. Medlemmer som brøt vedtektene kunne ekskluderes med flertallsvedtak på lokalgruppenivå.⁴¹

Den sterke kritikken fra AKP(ml) om høyreavvikene i Kvinnefronten samt oppgjøret med de 'revisjonistiske' sosialistene og nyfeministene ledet til overdrivelser. Generelle paroler om kamp mot imperialisme og økonomisk krise bidro til å fjerne Kvinnefronten fra den konkrete og dagsaktuelle kvinnekampen. Samtidig økte frafallet av medlemmer. Etter hvert kom det rene oppløsningstendenser til syne i fronten. For å bøte på den

negative utviklingen arrangerte sentralkomiteen i AKP(ml) en kvinnekongress i september 1976. Utgangspunktet for diskusjonen var et internt studiehefte som på nytt kritiserte partiets kvinnepolitikk slik den ble praktisert i Kvinnefronten. Kritikken ble blant annet rettet mot parolen «Kamp mot krise som skjerper kvinneundertrykkinga på alle områder» som Kvinnefronten hadde lansert til 8. mars samme år. Parolen ble angrepet for å være økonomistisk og feilaktig, og for å gi uttrykk for en «vulgaristlinje». En analyse av Kvinnefrontens politikk trakk fram at det hadde vært en langvarig tendens til utelukkende å ta opp nærliggende problemer i fronten uten å sette dem inn i en strategisk sammenheng. Forsøkene på å korrigere dette våren 1976 hadde imidlertid gått for langt. Da Kvinnefronten endelig tok opp kampen mot imperialismen og fascismen var kampen for daghjem og selvbestemt abort blitt lagt på is.⁴²

Videre ble det hevdet at kampen mot prostitusjon, pornografi og annen kvinnefiendelig ideologi hadde vært tabu i frontarbeidet. Slik hadde Kvinnefronten tapt terreng og isteden gitt nyfeministene og 'revisjonistene' anledning til å overta disse områdene av kvinnekampen. Et interessant poeng som ble trukket fram i denne sammenhengen var mulighetene for å bruke forekomsten av prostitusjon i Sovjetunionen og i folkedemokratiene i Øst-Europa mot AKP(ml)s politiske konkurrenter i NKP, og som en bekreftelse på teoriene om sosialimperialismen. Partikameratene i Kvinnefronten ble også kritisert for å ha skapt et sjablongmessig internspråk ('kamp mot krise' etc.) som lå som 'en mare' over den interne frontpropagandaen. En grunnleggende kor-

reksjon av masselinjen både i AKP(ml)s kvinnepolitikk og partiets generelle enhetsfrontpolitikk måtte gjøres. Generelt skulle AKP(ml)s enhetsfronter nå favne så bredt som mulig og være lette å komme inn i for nye medlemmer. Medlemsdemokratiet i slike organisasjoner skulle respekteres.⁴³

På dette tidspunktet framstod ledelsen i Kvinnefronten som åpenbart dominert av AKP(ml). Fronten ble brukt som en partipolitisk organisasjon. Rene partipolitiske saker ble trukket fram på bekostning av de dagsaktuelle samlende kampsakene. Konsekvensene av denne utviklingen var en svekkelse av massegrunnlaget for Kvinnefronten. Etter kvinnekonferansen i AKP(ml) gikk Kvinnefrontens landsstyre ut med nye retningslinjer for frontens politikk. Igjen skulle utgangspunktet være konkrete kampsaker for kvinner, så som selvbestemt abort og gratis daghjem for alle barn. For å rette på frontens negative organisatoriske utvikling tok ledelsen selvkritikk for den sviktende medlemstilslutningen. Det ble pekt på at ledelsen hadde forsømt å formulere arbeidsoppgaver for fronten som kunne ha gitt et grunnlag for nyrekruttering. Opplysningstendensene i Kvinnefronten skulle motvirkes ved å samle lokalgruppene om felles kampsaker og arrangere faste medlemsmøter. Videre ble det skissert en abonnementskampanje for bladet *Kvinnefront* og en rekrutteringskampanje spesielt rettet mot unge jenter og arbeidkvinner.⁴⁴

En organisasjon for alle kvinner

Tiltakene som AKP(ml)s kvinnekonferanse vedtok høsten 1976 førte ikke fram. Gjennom 1977 ble det ikke vervet

nok nye medlemmer til at medlemstallet i Kvinnefronten økte. Høsten 1977 ble det slått fast at kursendringen og rekrutteringskampanjen ikke hadde vært tilstrekkelig for å skape nytt engasjement blant massene om frontarbeidet. Kvinnefronten førte etter sigende en politikk som hindret kvinner i å komme til fronten, som holdt kvinnene utenfor og som skjøv kvinnene ut igjen av fronten. Det som bidro til denne utviklingen var blant annet forestillinger om at Kvinnefronten kun var til for de mest skolerte og bevisste kvinneaktivistene, og at potensielle medlemmer måtte være enige i hele Kvinnefrontens plattform for å kunne bli medlem. For å nå ut til nye kvinnegrupper og bryte isolasjonen ble det nok en gang presisert at fronten måtte ta utgangspunkt i det som kvinner var opptatt av og på dette grunnlaget organisere dem i Kvinnefronten.⁴⁵

Året 1977 kom til å representere et markant oppsving i hele kvinnebevegelsens kamp mot pornografi og prostitusjon. Dette ga et mulig grunnlag for økt engasjement og oppslutning om Kvinnefronten. Den 8. mars 1977 hadde Kvinnefrontens demonstrasjonstog parolen «Kamp mot bruk av kvinnen som salgsvare». Nyfeministene og de radikale sosialistene brukte i sine demonstrasjoner parolen «Nei til kvinneforakt». Selv om parolene i utgangspunktet kunne se like ut, var den ideologiske forskjellen ikke ubetydelig. Mens nyfeministene og de radikale sosialistene pekte ut menns holdninger som det kvinnene måtte rette kampen mot, fokuserte Kvinnefronten på at monopolkapitalen profitterte på å bruke kvinner som salgsvare.⁴⁶ Til tross for det ulike ideologiske utgangspunktet ble kampen mot pornografi en ny og samlen-



For å verve nye medlemmer ble det lansert ulike kampanjer. Denne plakaten skapte imidlertid reaksjoner fra flere som mente den ga et noe aggressivt inntrykk av kvinnen. (Forside i Kvinnefront 1976.)

de sak for de forskjellige retningene i kvinnebevegelsen. Kvinnefronten deltok med aksjoner mot sexklubber og massasjeinstitutter, og stormet i august 1977 en pornobutikk med etterfølgende brenning av pornografi. Utover høsten ble det i Oslo arrangert hyppige aksjoner. Por-

nobålene spredte seg videre over hele landet og kampen mot pornografi fikk store oppslag i media.⁴⁷

Fram mot Kvinnefrontens 4. landsmøte i november 1977 fortsatte arbeidet med å skape et bedre massegrunnlag for fronten. Landsmøtet vedtok i den forbin-



I kampen mot sexindustrien var brenning av pornografiske blader en av aksjonsformene.

delse visse endringer i frontens plattform. Der hvor plattformen fra forrige landsmøte hadde plassert arbeiderkvinnene i spissen for kvinnekampen og presisert deres krav som utgangspunktet for all kvinnekamp, ble nå arbeiderkvinnenes erfaringer nedtonet til å være en rettesnor for Kvinnefrontens arbeid. I tråd med den nye masselinjen ble også pensjonerte og hjemmевærende kvinner inkludert i grunnlaget for frontens medlemsmasse. Vedtektene ble justert slik at kriteriet for å bli medlem var å godta Kvinnefrontens program istedenfor å slutte seg til det, som det stod i vedtektene fra frontens forrige landsmøte.⁴⁸

AKP(ml) i krise – medlemsopprør i Kvinnefronten

Fra 1978 begynte ml-bevegelsen på en nedtur som skulle lede fram mot en sterk svekkelse av bevegelsen. I 1979 var for første gang antallet utmeldte større enn antallet nye medlemmer i AKP(ml). I årene som fulgte fortsatte medlemssvikten. En fjerdedel av medlemsmassen forsvant således mellom 1978 og 1981. For å motvirke denne utviklingen lanserte AKP(ml) alt i 1978 en rekrutteringskampanje rettet mot ungdommen. Kampanjen førte ikke fram og ble året etter karakterisert som mislykket. Ml-bevegelsen hadde ikke lenger noen appell til de nye ungdomskullene som vokste fram. I løpet av 1978 oppstod det også en økonomisk krise i driften av partiet som førte til mistillit mot ledelsen og økende passivitet blant medlemmene.⁴⁹ Årsaken til den sviktende oppslutningen om AKP(ml) var sammensatt. Den generasjonen av unge som hadde utgjort kjernen i ml-bevegelsen fra slutten av 1960-tallet var i

ferd med å gå tom for aktivisme. Familieliv og forpliktelser hindret et engasjement på samme nivå som tidligere. Internasjonalt tårnet problemene seg opp. Kinas vei vekk fra maoismen og påfølgende fordømmelse av kulturrevolusjonen, det kambodsjanske Røde Khmer-regimets overgrep, krigen mellom Kambodsja og Vietnam, krigen mellom Vietnam og Kina samt konflikten mellom Kina og Albania, var momenter som skapte forklaringsproblemer og sådde mistillit til tidligere vedtatte sannheter innad i ml-bevegelsen. Ikke overraskende vokste det i løpet av 1979 fram en omfattende debatt og kritikk av AKP(ml)s politiske linje og interne partisentralisme blant medlemmene.

Etter hvert gjenspeilte utviklingen i Kvinnefronten det som skjedde i AKP(ml). Fronten hadde lansert en omfattende rekrutteringskampanje fram mot landsmøtet i november 1977, og kampanjen ble siden forlenget til 8. mars 1978. Målsettingen var å tredoble medlemstallet fra et utgangspunkt på ca. 2 700 medlemmer sommeren 1977. Målet ble ikke nådd, men det ble oppgitt at medlemmassen hadde økt til ca. 4600 medlemmer i mars 1978.⁵⁰ Imidlertid viste det seg at en stor del var passive medlemmer som ikke betalte kontingent verken i 1977 eller 1978. Kvinnefronten hadde derfor ca. 3600 betalende medlemmer i 1978.⁵¹ Likevel hadde det altså vært en reell økning i oppslutningen om fronten. Det er nærliggende å tro at en kombinasjon av økt verveinnsats og satsingen på nye kampsaker som for eksempel kampen mot pornografi og prostitusjon, bidro til medlemsvekst gjennom 1977 og deler av 1978.

Sommeren 1978 kom Kvinnefronten i

alvorlige økonomiske problemer. Fronten manglet økonomisk styring og ledelsen måtte innrømme at den ikke hadde utarbeidet noe driftsbudsjett. For å berge driften ble det lansert en innsamlingskampanje som klarte å skaffe til veie 200 000 kroner innen utgangen av 1978.⁵² Den påfølgende sterke kritikken fra medlemmene mot Kvinnefrontens ledelse for manglende økonomisk kontroll, bidro sannsynligvis til å utvikle en debatt som endte med kraftige anklager mot frontens politikk. Debatten startet med to innlegg i *Klassekampen* i oktober 1978 som utfordret Kvinnefrontens ensidige fokusering på kvinneundertrykkingens økonomiske karakter.⁵³ Etter hvert flyttet debatten seg over til Kvinnefrontens medlemsblad og kom til å stille spørsmål ved hovedgrunnlaget for Kvinnefrontens politikk. Den ideologiske og individuelle undertrykkingen av kvinner, som for eksempel forekom i familien, hadde tidligere vært et ikke-tema i fronten. Nå presset dette seg fram som en ny kampsak. Kvinnesolidaritet og kvinners særinteresser i motsetning til menns, ble også trukket fram. Det ble hevdet at Kvinnefrontens vektlegging av kampen mot imperialisme var en abstraksjon som flyttet oppmerksomheten bort fra den konkrete undertrykkelsen som norske kvinner kunne oppleve i dagliglivet: «Vi er en del av verden her i nabolaget også. Riktignok er det ingen revolusjon her jeg bor, men det er kanskje en del huslige fascister i aksjon mot konene sine akkurat nå.»⁵⁴

Debatten om Kvinnefrontens politikk gikk videre til å bli et angrep på AKP(ml)s kontroll med organisasjonen samt sentralstyringen og den manglende diskusjonen innad i fronten. Utover i 1979 fikk kritikken karakter av medlem-

soppør. Landsstyrets arbeidsutvalg ble presset til klare innrømmelser. Det ble slått fast at Kvinnefronten hadde vært preget av manglende åpenhet og begrunnelser omkring ledelsens beslutninger. Arbeidsutvalget trakk fram samsvaret mellom Kvinnefrontens og AKP(ml)s politiske linje som kritikkverdig, hvis det var korrekt at politiske vedtak bygget på diskusjoner og analyser som fronten ikke hadde tatt stilling til. Arbeidsutvalget innrømmet også en uriktig prioritering av internasjonal solidaritet på bekostning av viktige kvinnespørsmål. Den fullstendige neglisjeringen av menns undertrykking av kvinner ble karakterisert som en grov feil.⁵⁵ Årsaken til at kritikken nå eksploderte ble forklart med at det tidligere ikke hadde vært mulig å kritisere AKP(ml) innad i Kvinnefronten. Kritikkk var blitt dysset ned og ledelsen hadde ikke vært villig til å ta opp en debatt rundt AKP(ml)s rolle i fronten. En representant fra AKP(ml)s kvinneutvalg stod fram og aksepterte kritikken om at Kvinnefrontens politiske profil var for lik AKP(ml)s: «Jeg tror vi har vært alt for sikre på at vi har den rette linja, og sett det som vår oppgave å få synet vårt igjennom. Og vi har stort sett hatt politisk erfaring – og posisjoner – til å klare det.»⁵⁶

Medlemsoppørret svekket Kvinnefronten kraftig. En medlemsoversikt viste at det var under 1800 medlemmer i fronten i 1979. Året etter sank medlemstallet ytterligere til under 1300. De unge jentene sviktet organisasjonen. Mens aldersgruppen 14 til 25 år i 1979 utgjorde nesten 50 % av medlemmene, sank andelen til under 40 % i 1980.⁵⁷ Kritikkkbevegelsen og generell uklarhet om veien videre for fronten bidro til at det neste landsmøtet som opprinnelig var planlagt

gjennomført i oktober 1979, ble utsatt, først til april og siden til juni 1980.

1980-årene – en ny kvinnebevegelse

Ved inngangen til 1980-årene endret

Kvinnefronten både form og innhold. Debatten om AKP(ml), imperialismen og den ideologiske undertrykkningen av kvinner var omfattende fram mot frontens landsmøte i 1980. Landsmøtet vedtok en ny plattform for Kvinnefronten. Begrepet monopolkapitalen forsvant ut



Kampen mot kvinneundertrykking og pornografi fortsatte på 1980-tallet.

av frontens ideologiske vokabular, men det lot seg ikke gjøre å oppnå enighet på landsmøtet i spørsmålet om det internasjonale engasjementet og den ideologiske undertrykkelsen av kvinner. Den nye ledelsen av fronten ønsket å endre den tidligere ledelseskulturen i en mer demokratisk retning. Ingen større avgjørelser skulle bli tatt uten bred støtte på grunnplanet. Imidlertid var responsen liten fra lokalgruppene. For å forsøke å få Kvinnefronten «i takt med tiden», gjennomførte landsstyret en undersøkelse rettet mot lokalgruppene i fronten. Undersøkelsen viste at gruppene understreket behovet for å føle seg som medlemmer av en landsomfattende organisasjon. Denne følelsen var blitt svekket da fronten ikke hadde konsentrert virksomheten om enkelte hovedkampsaker framfor andre de siste årene. Det ble også uttrykt et sterkt behov for en studiesirkel i fronten, noe som ble realisert i løpet av 1981.⁵⁸

Symptomatisk for tilpasningene til 1980-årenes kvinnepolitiske diskurs var omleggingen av bladet *Kvinnefront* som Kvinnefronten hadde utgitt siden 1975. Redaksjonen var selv av den oppfatning at bladet hadde stagnert og presenterte kvinnesaksstoff på en kjedelig måte. Ved å legge om til et formspråk som passet dagens lesergrupper ønsket bladstyret både å konkurrere med andre blader samt forsøke å finne et marked for et progressivt og utradisjonelt alternativt kvinneblad.⁵⁹ Markedstilpassingen resulterte i navneendring til *Kvinnejournalen* og i en ny lay-out fra første nummer i 1982.

Kvinnefrontens vekst og fall

Kvinnefrontens organisatoriske utvikling fra 1972 til 1974 var kjennetegnet av et

stort engasjement på grunnplanet og en tilstrømming av medlemmer. I denne perioden fungerte fronten i stor grad som en enhetsfront som samlet nyfeminister, ml'ere og andre sosialister omkring dagsaktuelle kvinnesaksstandpunkt. Kombinasjonen av AKP(ml)s venstredreining og økte politiske motsetninger innad i fronten førte til medlemstap og oppløsnings-tendenser i 1975-76. Samtidig framstod Kvinnefronten som en revolusjonær kamporganisasjon på et klart marxist-leninistisk grunnlag, og kunne i mindre grad betegnes som masseorientert. Fra 1977 ble det elitistiske preget i Kvinnefrontens politiske profil nedtonet og fokus ble igjen satt på dagskravene. En rekrutteringskampanje forsøkte å gjenreise fronten som masseorganisasjon og førte til en viss vekst. Likevel oppstod det i årene 1977 og 1978 en økende avstand mellom ledelsen i fronten og deler av medlemsgruppen. Resultatet ble et opprør mot Kvinnefrontens ledelse og organisasjonsform. I årene som fulgte sank medlemstallet til et vesentlig lavere nivå. Frontens virksomhet ble lagt om. Fokus ble endret fra kamp mellom klassene og økonomisk undertrykking til individuell og ideologisk undertrykking av kvinner.

Likhetstrekkene mellom AKP(ml)s og Kvinnefrontens organisatoriske utvikling kan være symptomatisk for de tette relasjonene mellom organisasjonene. Aktivismen i begge organisasjonene var et uttrykk for samme politiske kultur og samme generasjons aktiviteter. Fra 1978 var medlemsfrfall, økonomiske problemer og ideologiske diskusjoner tegn på en tilbakegang for hele ml-bevegelsen, en utvikling som i de første årene etter 1980 førte til en tilnærmet oppløsning av AKP(ml) og en revurdering av Kvinne-



Innslag i demonstrasjonstoget på Kvinnedagen, 8. mars 1981.

frontens politiske grunnlag. De konkrete endringene i Kvinnefrontens politikk i perioden 1974 til 1977 var direkte konsekvenser av vurderinger og beslutninger fattet av AKP(ml) basert på overveielser som var skjult for grunnplanet i fronten. Gjennom fraksjonsbygging og målbevisst argumentasjon klarte ml'erne å dominere ledelsen i Kvinnefronten, få gjennomslag for sin politikk og skyve ut representanter for andre politiske retninger. Kvinnefrontens massegrunnlag varierte i tråd med AKP(ml)s skiftende linjer i frontpolitikken.

Kvinnefrontens gjennomslagskraft som kommunistisk frontorganisasjon og enhetsfront gikk i bølger. Fra starten fungerte organisasjonen som en klassisk frontorganisasjon. Ulike politiske retninger var representert i ledelsen av fronten, og den var organisert omkring kampen for aktuelle dagskrav uten å følge noe eksplisitt politisk program. Da Kvinnefronten ble mer partipolitisk rendyrket fra 1975-76, mistet fronten mye av sin karakter som frontorganisasjon. Medlemsgrunnlaget ble svekket og den partipolitiske spissingen gikk klart på bekostning av kampen for dagskravene og frontens massegrunnlag. Selv om Kvinnefronten forsøkte å justere kursen fra 1977 gjennom nye samlende kampsaker som for eksempel kampen mot pornografi, var det likevel vanskelig å skape det samme massegrunnlaget som tidligere. Årsakene til dette lå sannsynligvis i den generelle svekkelsen av ml-bevegelsen og i framveksten av nye politiske konjunkturer som den såkalte 'høyrebølgen' fra slutten av 1970-tallet.

Noter

- 1 Pål Steigan 1985: *På den himmelske freds plass. Om ml-bevegelsen i Norge*: 138.
- 2 Lars Björlin: Kultur och politik. Kommunistiska frontorganisationer i Sverige, i Håkan Blomqvist & Lars Ekdahl (red) 2003: *Kommunismen. Hot och löfte. Arbetarrörelsen i skuggan av Sovjetunionen 1917-1991*.
- 3 *Protokoll over forhandlingene på Det norske Arbeiderpartis 29. ordinære landsmøte i Oslo 26.-28. mai 1933*: 115.
- 4 Haakon Lie 1955: *Kaderpartiet. Kommunistisk strategi og taktikk*: 59-64.
- 5 Kevin McDermott & Jeremy Agnew 1996: *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*: 27ff.
- 6 'Om Kvinnefronten', stensil, KFs arbeidsutvalg 1972.
- 7 Runa Haukaa 1982: *Bak slagordene. Den nye kvinnebevegelsen i Norge*: 85.
- 8 *Røde Fane 2-1972*: 4-5.
- 9 Runa Haukaa 1982: 79-85.
- 10 *Op.cit.*: 109.
- 11 *Kvinnefront*, nr. 2, mai 1972.
- 12 *Om Kvinnefronten*: 1, udatert, etter landsmøtet 1972.
- 13 Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek i Oslo, heretter Arbark: Kitty Strand, D1, Diverse dokumenter 1973-76: Internt notat 06.02.73.
- 14 *Vi er mange*, ekstrasnummer nov. 1973: 4, 9.
- 15 *Op.cit.*: 13-14.
- 16 Politisk plattform vedtatt på landsmøtet 2.-3. februar 1974, gjengitt i *Røde Fane 2-1974*.
- 17 *Vi er mange 2-1974*: 5-6. Innlegg av Anne Marie Berg, Live Brekke, Runa Haukaa.
- 18 Claragrupper 1974: *Kvinnefront, kvinnekamp eller perspektivet som forsvant*.
- 19 Runa Haukaa 1982: 121.
- 20 Arbark: Kitty Strand: D1, Diverse dokumenter 1973-76: Kort oppsummering til AUs plandiskusjon, om kvinnepolitikken, tidlig 1974.
- 21 *Røde Fane 2-1974*: 3-4.
- 22 *Vi er mange 4-1975*: 13.
- 23 Runa Haukaa 1982: 116.
- 24 *Vi er mange 1-1975*: 35-36
- 25 Sverre Knutsen: Sannhetsministeriets fram-

- vekst og sammenbrudd. Noen aspekter ved ledelsens rolle i ml-bevegelsen, i Terje Tvedt (red) 1989: *(ml) En bok om maoismen i Norge*: 148.
- 26 Arbark: Kitty Strand, D2: 'Tesar om høyrevikket', arbeidsutvalget i AKP(ml), september 1975: 30-32.
- 27 Pål Steigan 1985: *På den himmelske freds plass. Om ml-bevegelsen i Norge*: 214.
- 28 Sverre Knutsen i Terje Tvedt (red) 1989: 150.
- 29 Anders Holsbø Istad: Politiske endringer i den norske ml-rørsla 1969-1980, upublisert hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo 1992: 106.
- 30 Arbark: Kitty Strand: D1, Diverse dokumenter 1973-76: 'Kvinnebulleteng. Oppsummering av kvinnekongressene', mars 1975.
- 31 Arbark: Kitty Strand: D1, Diverse dokumenter 1973-76: 'Kvinnebulletinen Mairutina', mai 1975.
- 32 *Vi er mange* 3-1975.
- 33 Arbark: Kitty Strand: D2, Utkast til bokkapittel.
- 34 *Vi er mange* 4-1975: 5-6.
- 35 *Op.cit.*: 13-14.
- 36 *Vi er mange* 5-1975: 59.
- 37 *Op.cit.*: 61. (Trine Lind)
- 38 Arbark: Brød og roser, Db2, Referat fra kvinnekongressen 25.10.75.
- 39 *Vi er mange* 6-1975: 20; *Vi er mange* 1-1976: 52; Arbark: Kvinnefronten, D5, Utmeldinger 1975.
- 40 AKP(ml)s kvinneutvalg 1975: *Reis kampen blant arbeiderkvinnene*: 17, 20, 43.
- 41 Om Kvinnefronten. Plattform, vedtekter og andre vedtak fra Kvinnefrontens 3. landsmøte 7. og 8. februar 1976.
- 42 Arbark: Kitty Strand: D2: Heftet 'Materiale om kvinnepolitikk og masselinja': 10-13. Deler av innholdet ble publisert i *Røde Fane* nr. 6, 1976.
- 43 *Op.cit.*: 12-14.
- 44 *Vi er mange* 7-1976: 3-4.
- 45 *Vi er mange* 5-1977: 8-9.
- 46 *Op.cit.*: 17.
- 47 Torill Enger Karlsen 1990: *Anti-pornokampen i Noreg gjennom 15 år (1974-1990)*: 10-11.
- 48 Om Kvinnefronten. Plattform, vedtekter og andre vedtak fra Kvinnefrontens 3. landsmøte 7. og 8. februar 1976: 4; Kvinnefronten. Plattform og vedtekter (1977): 14, 18.
- 49 Anders Holsbø Istad 1992: 150-154.
- 50 *Vi er mange* 5/6-1978: 6.
- 51 *Vi er mange* 1-1979: 8.
- 52 *Vi er mange* 7/8-1978: 4.
- 53 *Klassekampen* 03.10.78 og 25.10.78. Innlegg under psevdonymet Camilla Collett.
- 54 *Vi er mange* 2-1979: 10.
- 55 *Vi er mange* 3/4-1979: 8-9.
- 56 *Vi er mange* 5-1979: 2-3. Intervju med Siri Ustvedt.
- 57 Arbark: Kvinnefronten, Da 12, Medlemsoversikt.
- 58 *Vi er mange* 4-1982: 17-18.
- 59 *Vi er mange* 4-1981: 15.